

Міністерство освіти і науки України
Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ В УКРАЇНІ ЩОДО РАДЯНСЬКИХ РЕПРЕСІЙ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ (1939–1953)

¹²⁵⁶
 ¹²³³ Львів-Торунь
Liha-Pres
LIHA-PRES 2021

УДК 94 (477.8):323.281]«1939/1953»
П 50

**Рекомендовано до друку вченою радою Дрогобицького
державного педагогічного університету імені Івана Франка**

(протокол № 7 від 20 травня 2021 р.)

**Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України**
(протокол № 3 від 22 квітня 2021 р.)

Рецензенти:

Дегтярьов Сергій Іванович – доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії Сумського державного університету;

Футала Василь Петрович – доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка.

**Політика пам'яті в Україні щодо радянських репресій у
західних областях (1939–1953):** колективна монографія / відп. ред.
В. Ільницький. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2021. 426 с.

ISBN 978-966-397-230-5 (Ліга-Прес)

У запропонованій монографії представлено окремі аспекти проблем формування політики пам'яті в Україні щодо радянських репресій у західних областях (1939–1953 рр.).

Матеріали монографії можуть використовуватися політичними й громадськими організаціями, освітніми та науковими закладами для ґрунтовнішого розуміння і виваженого конструювання політики пам'яті в Україні щодо радянських репресій у західних областях.

Уміщені в монографії дослідження, також можуть бути корисними для науковців, учителів, студентів, учнів, та усіх, хто цікавиться питаннями історії України ХХ ст.

УДК 94 (477.8):323.281]«1939/1953»

ISBN 978-966-397-230-5 (Ліга-Прес)

© В. Баран, В. Даниленко, О. Калішук,
О. Малярчук, Л. Стрільчук, М. Литвин,
В. Ільницький, Р. Давидюк, Д. Веденєєв,
В. Сергійчук, Л. Хахула, М. Нестайко,
Р. Михаць, Р. Дзюбан, А. Огар,
В. Міщанин, Р. Офіцинський,
М. Галів, А. Бойчук, 2021
© Liha-Pres, 2021

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University**

MEMORY POLICY IN UKRAINE ON SOVIET REPRESSIONS IN THE WESTERN REGIONS (1939–1953)

¹²⁵⁶
 ¹²³³ Lviv-Torun
Liha-Pres
LIHA-PRES 2021

UDC 94 (477.8): 323.281]"1939/1953"

P 50

**Recommended for publication by the Academic Council
of Drohobych State Ivan Franko Pedagogical University**

(Minutes № 7 of May 20, 2021)

**Recommended for publication by the Academic Council
of Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine**

(Minutes № 3 of 22 April, 2021)

Reviewers:

Degtyarev Serhiy Ivanovych – Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of History, Sumy State University;

Futala Vasyl Petrovych – Doctor of Historical Sciences, Professor,
Professor of the Department of History of Ukraine, Drohobych Ivan Franko State
Pedagogical University.

**Memory Policy in Ukraine on Soviet Repressions in the Western
P 50 Regions (1939–1953):** Collective Monograph / ed. V. Ilnytsky. Lviv –
Torun: Liha-Pres, 2021. 426 p.

ISBN 978-966-397-230-5 (Liha-Pres)

The proposed monograph presents some aspects of memory policy-making
problems in Ukraine of Soviet repression in the western regions (1939–1953).

The materials of the monograph can be used by political and public organizations,
educational and scientific institutions for a more thorough understanding and balanced
construction of memory policy in Ukraine on Soviet repressions in western regions.

The studies presented in the monograph can also be useful for scientists, teachers,
students, pupils, and anyone interested in the issues of History of Ukraine in the twentieth
century.

UDC 94 (477.8): 323.281]"1939/1953"

ISBN 978-966-397-230-5 (Liha-Pres)

© V. Baran, V. Danylenko, O. Kalishchuk,
O. Maliarchuk, L. Strilchuk, M. Lytvyn,
V. Ilnytskyi, R. Davydiuk, D. Viedienieiev,
V. Serhiichuk, L. Khakhula, M. Nestayko,
R. Mykhats, R. Dzyuban, A. Ohar,
V. Mishchanyn, R. Ofitsynskyy,
M. Haliv, A. Boichuk, 2021
© Liha-Pres, 2021

З М І С Т

Радянське минуле: стереотипи історичної пам'яті (<i>Володимир Баран</i>).....	9
Документи радянських репресивних органів як джерело формування історичної пам'яті (<i>Василь Даниленко</i>).....	32
Трагедія в'язнів радянських тюрем літа 1941 р. у massmedia незалежної України (на прикладі Волинської області) (<i>Оксана Каліщук</i>).....	66
Політико-ідеологічний терор радянської влади проти західноукраїнського селянства (1944–1953) (<i>Олег Малярчук</i>).....	80
Непам'ятання та політика пам'яті в Україні щодо репресій проти радянських репатріантів (1944–1953) (<i>Людмила Стрільчук</i>).....	114
Соціогуманітаристика західного регіону України в умовах сталінського тоталітаризму: просопографічний та комеморативний аспекти (<i>Микола Литвин, Василь Ільницький</i>).....	139
Розплата за «буржуазний парламентаризм»: українські послы і сенатори від Волині в умовах тоталітаризму (<i>Руслана Давидюк</i>).....	154
Оперативні та репресивні заходи радянської спецслужби щодо греко-католицької конфесії в Західній Україні (1945–1953) (<i>Дмитро Веденєєв</i>).....	171
Історична пам'ять греко-католиків у боротьбі за власну церкву й Україну (<i>Володимир Сергійчук</i>).....	195

Репресії – травма – пам’ять: репрезентації тоталітарного досвіду в музеях України та Польщі (Любомир Хахула, Василь Ільницький).....	225
Основні напрями і форми взаємодії влади і мистецтвознавців Львова другої половини ХХ ст. (Маркіян Нестайко, Роман Михаць).....	246
Формування фондів Львівської філії бібліотеки академії наук УРСР у 1939–1941 рр. (Роман Дзюбан, Анна Огар).....	311
Сталінські репресії як інструмент радянзації Закарпаття 1944–1953 рр. (Василь Міщанин).....	330
Злочини проти людяності радянських партизанів 27 січня 1944 р. у селах Нивиці та Трійця Львівської області (Роман Офіцинський).....	357
Політика пам’яті місцевих органів влади (1991–2020) щодо сталінського терору у червні 1941 р. на західноукраїнських землях (на прикладі Дрогобиччини) (Микола Галів, Роман Михаць, Антоніна Бойчук).....	397
Список скорочень.....	422

CONTENTS

Soviet Past: stereotypes of historical memory (<i>Volodymyr Baran</i>).....	9
The Documents of Soviet Repressive Bodies as a Source of Formation of Historical Memory (<i>Vasyl Danylenko</i>).....	32
The Tragedy of Prisoners in Soviet Prisons in the Summer of 1941 in Independent Ukraine Mass Media of (on the example of Volyn Region) (<i>Oksana Kalishchuk</i>).....	66
Political and Ideological Terror of the Soviet Government against the Western Ukrainian Peasantry (1944–1953) (<i>Oleh Maliarchuk</i>).....	80
No memoirs and the Policy of Remembrance in Ukraine on Repressions against Soviet Repatriates (1944–1953) (<i>Liudmyla Strilchuk</i>).....	114
Socio humanitarianism of the Western Region of Ukraine in the Conditions of Stalinist Totalitarianism: prosopographic and commemorative aspects (<i>Mykola Lytvyn, Vasyl Ilnytskyi</i>).....	139
Retribution for "bourgeois parliamentarism": Ukrainian ambassadors and senators from Volyn in the conditions of totalitarianism (<i>Ruslana Davydiuk</i>).....	154
Operational and Repressive Measures of the Soviet Secret Service against the Greek Catholic Denomination in Western Ukraine (1945–1953) (<i>Dmytro Viedienieiev</i>).....	171
Historical memory of Greek Catholics in the Struggle for their own Church and Ukraine (<i>Volodymyr Serhiichuk</i>).....	195

Repressions – Trauma – Memory: the representations of totalitarian experience in museums of Ukraine and Poland (<i>Liubomyr Khakhula, Vasyl Ilnytskyi</i>).....	225
The Main Directions and Forms of Interaction between the Authorities and Art Critics of Lviv in the Second half of the twentieth century (<i>Markiyan Nestayko, Roman Mykhats</i>).....	246
The Formation of Lviv Branch of the Library of the Academy of Sciences Funds of the USSR in 1939–1941 (<i>Roman Dzyuban, Anna Ohar</i>).....	311
Stalin's Repressions as an Instrument of Sovietization of Transcarpathia in 1944–1953 (<i>Vasyl Mishchanyn</i>).....	330
Crimes against the Humanity of Soviet Partisans January 27, 1944 in the villages of Nyvytsi and Triytsia of Lviv region (<i>Roman Ofitsynskyy</i>).....	357
Local Government Memory Policy (1991–2020) on Stalinist Terror in June 1941 in the Western Ukrainian Lands (on the example of Drohobych region) (<i>Mykola Haliv, Roman Mykhats, Antonina Boichuk</i>).....	397
The List of Abbreviations.....	422

РОЗПЛАТА ЗА «БУРЖУАЗНИЙ ПАРЛАМЕНТАРИЗМ»: УКРАЇНСЬКІ ПОСЛИ І СЕНАТОРИ ВІД ВОЛИНИ В УМОВАХ ТОТАЛІТАРИЗМУ

У структурному просторі національної пам'яті, яка є важливим чинником самоідентифікації суспільства кожної держави, визначальне місце належить людині, адже пам'ять не може бути безособистісною. Радянська влада формувала політику пам'яті наступально, маркуючи український простір іменами своїх лідерів та ідеалами. Натомість відомих діячів попереднього періоду арештували, розстрілювали, ув'язнювали. До сьогодні не втрачає актуальності трагічний аспект історичної пам'яті про відомих людей міжвоєнного часу, які потрапили під репресії тоталітарного режиму, і залишаються недостатньо пошанованими. У більшості випадків не збереглися їхні могили, на багатьох з них були знищені архівно-кримінальні справи (АКС). Мова йде про українських послів і сенаторів від Волинського воєводства, які зазнавали репресій у період Великого терору, після приходу у Західну Україну радянської влади, згідно із секретними протоколами Молотова-Ріббентропа, та у повоєнний період. Врешті, переважна більшість тих, хто не емігрував, загинули від сталінської тоталітарної системи.

Активізувати започаткований у сучасній Україні процес повернення історичної пам'яті про жертви тоталітарної системи допомагає розсекречення документів спецслужб. Цей важливий складник сучасної «архівної революції» сприяє поверненню у суспільний дискурс імен багатьох забутих людей, серед яких вагоме місце мають зайняти українські послы міжвоєнної доби.

Актуальність означеної проблеми засвідчує зростання числа публікацій про сталінську репресивну систему у Західній Україні³⁵⁴,

---

³⁵⁴ Баран В. К., Токарський В. В. «Зачистка»: політичні репресії в західних областях України у 1939–1941 рр. Львів : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2014. 456 с.; Білас І. Г. Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: суспільно-політичний та історико-правовий аналіз : у 2 кн. Київ : Либідь, 1994. Кн. 1. 432 с.; Жив'юк А. За московським часом: контрверсії радянзації Рівненщини (кінець 1930-х – кінець 1950-х років). Рівне : ППВПФ «Папірус-Друк», 2011. 186 с.; Киричук Ю. Терор і тероризм у Західній Україні.

представництво Волині у польському сеймі та сенаті українських³⁵⁵ та польських³⁵⁶ вчених, розвідки про окремих послів і senatorів Волині³⁵⁷, що є підґрунтям для розгляду обраної нами проблеми. Важ-

---

Політичний терор і тероризм в Україні: ХІХ–ХХ ст. : історичні нариси / відп. ред. В. А. Смолій. Київ : Наукова думка, 2002. С. 548–590; Кучерепа М., Вісин В. Волинь: 1939–1941 рр. Луцьк : Видавництво «Волинська обласна друкарня», 2005. 486 с.; Литвин М. Р., Луцький О. І., Науменко К. Є. 1939. Західні землі України. Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 1999. 151 с.; Ярош Б. Тоталітарний режим на західно-українських землях: 30–50-ті роки ХХ століття: (історико-політологічний аспект). Луцьк : Надстир'я, 1995. 171 с.

³⁵⁵ Зайцев О. Українці у польському парламенті (1922–1927 роки). *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність* : зб. наук. пр. Львів, 2000. Вип. 7. С. 342–356; Власюк О. В. Представники Волині у польському парламенті першого скликання. *Слов'янський вісник* : зб. наук. пр. Рівне, 2012. Вип. 14. С. 20–25; Цятко В. До питання про діяльність українських послів сейму і senatorів від Волині в 1922–1927 роках. *Волинські дзвони* : наук.-краєзн. альманах. Рівне, 1999. Вип. 3. С. 25–30.

³⁵⁶ Rzepecki T., Rzepecki W. Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1922–1927 : podręcznik dla wyborców, zawierający wyniki wyborów w powiatach, okręgach, województwach, podobizny senatorów i posłów sejmowych oraz mapy poglądowe, Poznań, 1923; Rzepecki T., Rzepecki W. Sejm i Senat Rzeczypospolitej Polskiej 1928–1933 : podręcznik zawierający wyniki wyborów w województwach, okręgach i powiatach, podobizny posłów sejmowych i senatorów, statystyki i mapy poglądowe, Poznań, 1928; Szumiło M. Ukraińcy w Senacie II Rzeczypospolitej (1922–1939) – portret zbiorowy. *Przegląd Sejmowy* (Warszawa). 2020. № 4. S. 165–187, 177; Zaporowski Z. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939: działalność posłów, parlamentarne koncepcje Józefa Piłsudskiego, mniejszości narodowe. Lublin : Wyd. UMCS, 1992. 265 s.

³⁵⁷ Давидюк Р. П. Лаврентій Серветник. *З поляками за Україну: Наддніпрянська еміграція в суспільно-політичному житті міжвоєнної Волині*. Рівне : ПП ДМ, 2014. С. 110–119; Дзей М. Доля Василя Мохнюка. *Реабілітовані історією. Волинська область* / відповід. секр. М. М. Кучерепа та ін. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. Кн. 1. С. 567–574; Кучерепа М. Посол українського народу. *Реабілітовані історією. Волинська область* / відповід. секр. М. М. Кучерепа та ін. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. Кн. 1. С. 615–620; Лис С. Олена Левчанівська: таємниця № 43/3-37. *Реабілітовані історією. Волинська область* / відповід. секр. М. М. Кучерепа та ін. Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. Кн. 1. С. 604–614; Петрів М. І. Борис Козубський. *Українські адвокати: державні, громадські, політичні та культурно-освітні діячі кінця ХІХ – першої половини ХХ ст.* Київ : Вид-во «ЮСТІАН», 2014. Кн. 1. С. 147–159; Davydyuk R., Troyan S.

ливими є також енциклопедичні видання, хоча там у силу об'єктивних причин закритості архівних фондів, трапляються неточності і помилки. Цілісно аналізована проблема у такій постановці не була предметом окремого аналізу.

Джерельну базу наукової розвідки склали архівні документи, що зберігаються у Галузевому державному архіві Служби безпеки України (ГДА СБУ), а також державних архівах Рівненської, Волинської, Тернопільської та Харківської областей, як також міжвоєнна періодична преса та спогади. У з'ясуванні долі репресованих інформативною є серія книг «Реабілітовані історією», що підготовлені науково-редакційними групами у Волинській, Рівненській, Тернопільській, Харківській областях, та відкриті інформаційні бази Міжнародного товариства «Меморіал».

Мета дослідження полягає у з'ясуванні долі українських послів та сенаторів від Волині у парламенті Другої Речі Посполитої, що потрапили під репресії сталінського тоталітарного режиму, та збереження пам'яті про них у публічному дискурсі незалежної України.

Волинські послы міжвоєнного часу репрезентували інтереси української громади у Другій Речі Посполитій. Це були люди різних політичних поглядів, освіти, професії, походження, однак їх об'єднувало прагнення мирними способами захищати інтереси українців, використовуючи парламентську трибуну. У міжвоєнний період працював польський парламент п'яти каденцій: I (1922–1927); II (1928–1930); III (1930–1935); IV (1935–1938); V (1938–1939). У кожній з них були представники від українського населення, зокрема послы і сенатори від Волинського воєводства.

На перших виборах 1922 р., які українські політичні сили Галичини бойкотували у силу міжнародно-правової невизначеності статусу цієї території, на Волині цілковиту перемогу отримав Блок національних меншин (БНМ). До сейму від цього регіону не потрапив жоден польський кандидат (обрано 12 послів та троє, що увійшли до парламенту на заміну тим, хто втратив мандат, і 5 сенаторів). У польському парламенті виник Український клуб – Українська Парламентарна Репрезентація (УПР), діячі якої спочатку спо-

дівалася на компроміс із владою, але з весни 1923 р. перейшли до неї в опозицію. В Інтерпеляції представників Українського клубу у січні 1925 р. зазначалося: «В осені 1922 року український народ, що опинився під польською владою, вибрав нас з поміж себе і вислав до Варшави, до польського сойму і сенату, щоби там боронили ми його права та боролися проти кривд, яких народ наш під тою владою увесь час зазнає. Ми присягнули свому народові його права боронити і скільки сили нашої боротися проти тих, хто народ наш кривдить»³⁵⁸. Аналізуючи результати виборів 1922 р., воєвода Генрик Юзевський згодом зробив висновок, що «волинські послі і сенатори становили однолітний антиурядовий фронт, і навіть антидержавний, різнилися вони лише внутрішніми відтінками»³⁵⁹.

У наступних (1928) виборах брала участь більшість наявних на той час українських політичних партій. Представники УНДО з Галичини утворили свій Український клуб – УПР. Депутати з Волині, 8 осіб, увійшли до інших клубів: Української соціал-радикальної парламентської репрезентації, Сельробу та проурядового Безпартійного блоку співпраці з урядом (Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem – BBWR).

Зміни внутрішньої політики в Польщі безпосередньо впливали на перебіг наступних виборів. У 30-х рр. (вибори 1930; 1935; 1938 рр.) послами від Волині ставали переважно представники уенерівської політичної еміграції, які були налаштовані на співпрацю з польською владою. Вони сформували спільну польсько-українську парламентарну репрезентацію, утворили осібну від Галичини Українську парламентарну репрезентацію Волині (УПРВ), відстоювали ідеї українсько-польського порозуміння. Від Волинського воєводства до парламенту 3-ї каденції увійшли 2 сенатори та 7 послів-українців; до 4-го скликання – 1 сенатор і 5 послів; до 5-го – також 1 сенатор і 5 послів.

Послі і сенатори різних скликань виголошували промови, виступали у дебатах, вносили свої пропозиції, складали інтерпеляції, запити, проводили «посольські віча», «посольські бюро». Інше

---

³⁵⁸ Українські послі і сенатори до українського Народу! *З трибуни. Промови українських послів і сенаторів у польських Соймі і Сенаті*. Львів – Луцьк – Холм – Бересте : Накладом Українського посольського клубу, 1925. С. 138.

³⁵⁹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN). Zespół 8. Rkt.–56. T. 8. K. 36.

питання, що українцям важко було провести через голосування власні рішення. Взаємини послів і senatorів різних каденцій з польською владою були непротими. Достатньо згадати втрату депутатської недоторканності послом Марком Луцкевичом, обшуки і затримання інших українських послів, позбавлення у 1923 р. депутатського мандату послів В. Комаревича і М. Пирогова під приводом відсутності у них польського громадянства. Невипадково С. Петлюра писав, що «польська сеймова трибуна має лиху «акустику» для українських виступів»³⁶⁰.

Незважаючи на такі труднощі, практика українських послів і senatorів була важлива, адже вони висловлювати думки на захист свого народу, використовуючи легальну депутатську трибуну. Все це формувало досвід парламентської діяльності.

Кардинально іншою стала ситуація в регіоні на першому етапі Другої світової війни і з приходом у Західну Волинь радянської влади. Власне належність до польського парламенту визначало ставлення більшовицької влади. Всі послы до польського парламенту, незалежно від політичних поглядів, особливостей роботи, характеризувалися однозначно: «ворог народу». Нова влада керувалася словами В. Леніна, який так оцінював «буржуазний парламентаризм»: «Раз на кілька років вирішувати, який член панівного класу буде придушувати, чавити народ в парламенті, – ось у чому справжня суть буржуазного парламентаризму, не тільки в парламентарно-конституційних монархіях, а й в найдемократичніших»³⁶¹.

У парламенті першого скликання (1922–1927) серед українських послів були представники ліворадикальних поглядів. У грудні 1924 р. послы Українського соціал-демократичного клубу Андрій Пащук і Хома Приступа (від Волині) та Яків Войтюк, Йосип Скрипа (від Холмщини) увійшли до складу Комуністичної посольської фракції³⁶². А. Пащук, ще будучи послом сейму, у 1927 р. виїхав до СРСР. У грудні 1927 р. до СРСР перебралися послы Хома Приступа та Яків Войтюк. Посол від Волині Марко Луцкевич, втративши

---

³⁶⁰ Салевський В. Дебют в Женеві. *Симон Петлюра* : статті, листи, документи / редкол.: Л. Дражевська, Н. Ливицька-Холодна, Л. Чикаленко та ін. Нью-Йорк : УВАН, 1956. Т. 1. С. 352–360, 355.

³⁶¹ Ленин В. И. Государство и революция. *Полное собрание сочинений*. 5-е изд. Москва : Издательство политической литературы, 1974. Т. 33. С. 46.

³⁶² *Наш Голос*. (Луцьк). 1924. Ч. 5. 13 квітня. С. 1.

депутатську недоторканість і будучи під загрозою чергового арешту польської поліції, у 1923 р. поїхав до Чехословаччини, а звідти у січні 1924 р. – до Радянської України, у Харків³⁶³.

Усі згадані послы були членами КПЗУ, переїхали до УСРР, де потрапили під репресії у 30-і рр. ХХ ст. Андрій Пащук був арештований 15 серпня 1933 р. та засуджений судовою трійкою при колегії ДПУ УСРР від 10 листопада 1933 р. на 10 років ув'язнення. Відбував покарання в Онезькому відділі Біломоро-Балтійського комбінату НКВС СРСР, де працював агрономом³⁶⁴. У вересні 1937 р. був звинувачений у проведенні контрреволюційної агітації та вчергове арештований. Рішенням трійки НКВС Карельської АРСР 20 вересня 1937 р. засуджений до вищої міри покарання – розстрілу. Розстріляний 28 вересня 1937 р. в урочищі Сандормох у Медвежегорському районі Карелії³⁶⁵.

Послы Хома Приступа і Яків Войтюк арештовані у 1933 р., звинувачені у належності до неіснуючої «Української Військової Організації» (УВО)³⁶⁶. Я. Войтюка ухвалою судової трійки при колегії ДПУ УСРР 1 жовтня 1933 р. засудили на 10 років таборів. Відбував покарання він у Білбалтабі, на Соловках. За ухвалою особливої трійки УНКВС по Ленінградській області від 9 жовтня 1937 р. засуджений до вищої міри покарання. Розстріляний 3 листопада 1937 р. в урочищі Сандормох, за 16 км від м. Медвежегорськ Карельської АРСР³⁶⁷. Хома (Фома) Приступа також був позбавлений волі на 10 років згідно з рішенням судової трійки при колегії ДПУ УСРР від 23 вересня 1933 р. Покарання відбував спо-

---

³⁶³ Позбавлення посольського мандата. *Діло*. 1923. Ч. 27. 9 травня. С. 2; *Новини*. *Діло*. 1924. № 18. 26 січня. С. 4.

³⁶⁴ Реабілітовані історією. Харківська область. Київ – Харків : Оригінал, 2008. Кн. 1. Ч. 2. С. 254. Державний архів Харківської області (далі – ДАХО). Ф. Р-6452. Оп. 4. Спр. 4693. Арк. 160.

³⁶⁵ Пащук А. Як я дізнався про долю батька. *Свобода* (Джерсі-Сіті). 2006. Ч. 49. 8 грудня. С. 7. URL: <http://www.svoboda-news.com/archiv/pdf/2006/Svoboda-2006-49.pdf> (дата звернення: 12.02.2021); Книга пам'яті Республіки Карелія. URL: https://sand.mapofmemory.org/biography/?b_id=15741 (дата звернення: 12.02.2021).

³⁶⁶ Остання адреса. До 60-річчя соловецької трагедії : у 3 т. Київ : Видавництво Сфера, 1999. Т. 3. С. 310–311.

³⁶⁷ Реабілітовані історією. Харківська область. Київ – Харків : Оригінал, 2005. Кн. 1. Ч. 1. С. 304. ДАХО. Ф. Р-6452. Оп. 4. Спр. 1103. Арк. 183.

чатку у СЛОН (Соловецький лагерь особого назначення – авт.), а з 1936 р. – у с. Верхньоуральськ Челябінської області. У 1937 р., відповідно до розпорядження НКВС УРСР, етапований до Київської в'язниці. За рішенням НКВС і прокурора СРСР від 20 листопада 1937 р. розстріляний 23 листопада 1937 р. у Києві³⁶⁸ (вірогідно, у Биківні).

Посла Марка Луцкевича заарештували 28 лютого 1935 р., звинувачували у зв'язках з редакціями закордонних українських видавництв, написанні листів антирадянського характеру. Ухвалою особливої наради (ОН) НКВС СРСР від 19 вересня 1936 р. позбавили волі на 3 роки таборів. Покарання відбував у Північсхідтабі. За рішенням трійки УНКВС по Дальбуду, 8 травня 1938 р. був засуджений до розстрілу, розстріляний 16 червня 1938 р.³⁶⁹.

Таким чином, з українських послів прокомуністичної орієнтації, до СРСР не потрапив лише Йосип Скрипа. Він виїхав до Чехословаччини, де лікувався від важкої хвороби і помер 1929 р. під час хірургічної операції. Радянські газети писали про смерть «комуніста з Холмщини, який був відомий далеко за межами Західної України», а похорон його показували «як демонстрацію міжнародної солідарності»³⁷⁰. Всі ж інші волинські українські послы, які намагалися втілити «комуністичні ідеали» в УСРР, стали жертвами тоталітарної системи, були розстріляні за рішеннями позасудових органів у період Великого терору.

Ключовим завданням радянського режиму на першому етапі Другої світової війни було встановлення контролю над потенційно ворожим йому суспільством, відтак жертвами репресій стали громадські та політичні діячі, репресії проти яких розпочалися вже у вересні-жовтні 1939 р. Ще напередодні війни органи НКВС скла-

---

³⁶⁸ ДАХО. Ф. Р-6452. Оп. 4. Спр. 1316. Арк. 262–263; Спр. 1318. Арк. 57.

³⁶⁹ Реабілітовані історією. Харківська область. Київ ; Харків : Оригінал, 2014. Кн. 2. С. 412; Луцкевич Марк Денисович (1882). *Открытый список*. URL: [https://ru.openlist.wiki/Луцкевич_Марк_Денисович_\(1882\)](https://ru.openlist.wiki/Луцкевич_Марк_Денисович_(1882)) (дата звернення: 15.02.2021).

³⁷⁰ Похорон т. Скрипи. *Глобус* (Київ). 1929. 1 травня. № 5. С. 6. URL: <https://libraria.ua/search/?Search=%D0%A1%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D0%B0> (дата звернення: 17.02.2021).

дали списки «ворогів радянської влади» з їхніми домашніми адресами³⁷¹, які доповнили захопленими документами архівів польської поліції³⁷².

Після вступу у Західну Україну військ Червоної армії на повну потужність почали працювали військові трибунали, діяли поза-судові органи, які проводили зачистку західноволинського середовища від небажаних для нової влади сил.

У цих умовах, розуміючи можливі наслідки для себе і своїх рідних, частина українських послів і сенаторів польського парламенту від Волині (зокрема Сергій Тимошенко (посол IV, сенатор V каденцій), Петро Певний (посол III, IV каденцій), Степан Скрипник (посол III, IV, V каденцій), Мартин Волков (посол IV каденції)), перебралися на піднімецьку зону окупації, зберігши, таким чином, собі не лише свободу, але й життя. Ті, хто залишилися, потрапили під нагляд більшовицьких спецслужб, були арештовані органами НКВС. Їхні долі після арешту склалися по-різному. Можемо говорити про одиничний випадок співпраці з більшовицькою владою, що на певний час дозволив зберегти життя послу до польського сейму II і III каденцій, уродженцю Харківської губернії Євгену Богуславському. Будучи завербованим органами НКВС, він, за їх завданням, зустрічався у Львові із митрополитом Андреем Шептицьким, єпископом Йосипом Сліпим, іншими діячами, що залишилися у Галичині, про що складав звіти. Врешті, це дозволило лише відтягнути час арешту. Після війни, 3 січня 1950 р., його арештували, звинувативши в «антирадянській діяльності», «дворушництві, дезінформації органів МГБ», спрямували справу на розгляд ОН при МДБ СРСР. До вироку Є. Богуславський не дожив, помер у тюремній лікарні 8 квітня 1950 р.³⁷³.

На Інокентія Гловацького (посла II і III каденції), як «члена польського сейму, що підтримував зв'язки з учасниками УНР» (*Українська народна республіка – Авт.*), Острозький РВ НКВС 18

³⁷¹ Галузевий державний архів Служби безпеки України, м. Київ (далі – ГДА СБУ, м. Київ). Ф. 13. Оп. 55. Спр. 305. Арк. 31, 52, 58.

³⁷² Киричук Ю. Терор і тероризм у Західній Україні. С. 550.

³⁷³ ГДА СБУ, м. Київ. Ф. 6 (Р). Оп. 1. Спр. 75894; Давидюк Р. Євген Богуславський: проблема співпраці з політичним режимом. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Історичні науки*. Луцьк, 2017. № 5. С. 51–58.

жовтня 1939 р. завів спостережну агентурну справу під кодовою назвою «Воєнний». За місяць, 18 листопада, посла заарештували³⁷⁴. Арешту було піддано інших діячів: послів I каденції Василя Мохнюка і Нестора Хом'юка, II каденції Лаврентія Серветника та Семена Жука, III каденції Михайла Тележинського, III, IV, V каденцій Микиту Буру, V каденції Олександра Огородника та Володимира Онуфрійчука, сенаторку I каденції Олену Левчанівську, сенатора III і IV каденцій Миколу Маслово.

Їхні долі склалися по-різному. Нестор Хом'юк, посол від БНМ, що отримав мандат у липні 1925 р. замість Марка Луцкевича, був арештований у травні 1941 р. і утримувався у тюрмі м. Володимир-Волинський. Йому вдалося врятуватися втечею під час розстрілу в'язнів тюрми у червні 1941 р. Після війни, 26 червня 1948 р. посла арештували повторно. Волинський обласний суд 1 вересня 1948 р. засудив його на 25 років таборів та 5 років позбавлення прав з конфіскацією майна. Після смерті Сталіна справу переглянули: постановою Верховного суду СРСР від 11 березня 1955 р., термін покарання знизили до 10 років, а 6 жовтня того ж року звільнили³⁷⁵. Помер Н. Хом'юк 14 червня 1967 р. та похований на цвинтарі у рідному селі Яковичі Володимир-Волинського району³⁷⁶.

Посла V каденції Володимира Онуфрійчука також арештували у кінці 1939 р. Він важко захворів на туберкульоз і був переведений у лікарню, пережив операцію. З початком німецько-радянської війни зумів вийти на волю, а після війни емігрував на Захід, прийняв сан диякона, помер 12 грудня 1968 р.³⁷⁷. Вчителя, просвітянина, директора Почаївського українського кооперативного банку, посла II каденції Семена Жука органи НКВС розстріляли на по-

---

³⁷⁴ ГДА СБУ, м. Київ. Ф. 5. Спр. 897. Арк. 255, 264.

³⁷⁵ Chomiak N. Posłowie i senatorowie Rzeczypospolitej Polskiej 1919–1939 : słownik biograficzny / oprac. M. Smogorzewska. Warszawa : Wyd. Sejmowe, 1998. Т. I : A–D. S. 270–271; ГДА СБУ, м. Луцьк. Ф. П. Оп. 1. Спр. 8129.

³⁷⁶ Від польського Сейму до катівні НКВС: як архіви відкрили праонуку нову інформацію про прадіда. URL: https://m.censor.net/ru/resonance/3228130/vd_polskiego_seyimu_do_katvn_nkvs_yak_arhvi_vdkrili_praonuku_novu_nformatsyu_pro_pradda?fbclid=IwAR3l8mXD8ME8EsjgtQdX_J13AqKywq3UaurQp3ifhGe5I1yyLKYUmI6rppsk (дата звернення: 10.02.2021).

³⁷⁷ І. О. Диякон Володимир Онуфрійчук. *Літопис Волині*. 1992. Ч. 17–18. С. 155–157.

чатку війни³⁷⁸. Цікаво, що 26 червня 1942 р. у с. Підлісці на Кременеччині, поблизу церкви, було насипано символічну могилу на спомин про Семена Жука та відслужено молебень.

По-іншому склалася доля арештованого у жовтні 1939 р. Рівненським РВ НКВС посла польського сейму трьох скликань (1930–1939) від виборчої округи (Рівне-Здолбунів) Микити Бури. У звинувачувальній постанові фіксувалося: «Будучи послом у польському сеймі, організатором і керівником Волинського українського об'єднання, проводив активну боротьбу з радянською владою»³⁷⁹. Спочатку М. Буру утримували у рівненській в'язниці, згодом перевели до тюрми Києва. ОН НКВС СРСР 23 грудня 1940 р. засудила його на 8 років таборів. Можна вважати, що Микиті Івановичу «пощастило», адже він потрапив під дію указу про амністію польських громадян 12 серпня 1941 р., що стало можливим внаслідок угоди про відновлення радянсько-польських дипломатичних відносин 30 липня 1941 р. Після звільнення за амністією М. Бура вступив в армію генерала Андерса, налагодив контакти з Польським еміграційним урядом у Лондоні. Згодом став керівником канцелярії головного православного капелана Польських збройних сил у Сполученому Королівстві архієпископа Сави Советова, у 1945 р. – головою тимчасової управи Союзу українських вояків у польських збройних силах. Після Другої світової війни емігрував до Великобританії, де став першим головою Союзу українців у цій країні. У 1948 р. виїхав до Канади, жив і помер у м. Торонто³⁸⁰.

Вице-бургомістр м. Костопіль, член Волинського українського об'єднання (ВУО), фельдшер, посол Лаврентій Серветник був

---

³⁷⁸ Енциклопедія українознавства. Словникова частина / за ред. В. Кубійовича. Львів : Видавництво «Молоде життя», 1993. Т. 2. С. 700; Чернихівський Г. Жук Семен Антонович. *Тернопільський енциклопедичний словник*. Тернопіль : «Збруч», 2004. С. 581; Скакальська І. Б. Громадсько-політична діяльність Семена Жука. *Українська еліта Волині першої половини ХХ ст. : нариси життя та діяльності*. Тернопіль : Астон, 2012. С. 78. Крем'яччина. *Костопільські вісті*. 1942. Ч. 27. 12 липня. С. 4.

³⁷⁹ Держархів Рівненської області (далі – ДАРО). Ф. Р–2771. Оп. 2. Спр. 4253. Арк. 35.

³⁸⁰ Там само; Davydyuk R., Troyan S. Social and political activity of Mykyta Bura in the age of the Second Polish Republic. *Seminare* : kwartalnik. 2019. Т. 40. № 4. S. 147–158.

арештований управлінням НКВС у Рівненській області 25 липня 1940 р.³⁸¹. Йому як «соціально-небезпечному елементу» ОН НКВС СРСР 29 березня 1941 р. винесла вирок: 8 років ув'язнення у виправно-трудовому таборі³⁸². Як засвідчує АКС, Л. Серветника і матеріали його справи не встигли евакуювати у зв'язку з початком німецько-радянської війни, що дає підставу висловити припущення про розстріл посла на початку війни, ймовірно у Дубенській в'язниці.

Голова ради ВУО у м. Здолбунів, посол Олександр Огородник, маючи технічну залізничну освіту, у вересні 1939 р. влаштувався завідувачем шляхового відділу м. Рівне, але 28 жовтня був арештований, відправлений у Харківську в'язницю. Засуджений 12 травня 1941 р. ОН НКВС СРСР на 5 років заслання у Кара-Калпатську АРСР. Зі справи довідуємось, що посол Огородник помер³⁸³.

На згаданих вище послів, як і на інших засуджених громадсько-політичних діячів Волині, у державних архівах Волинської, Рівненської, Тернопільської областей, чи у відповідних архівних підрозділах ГДА СБУ зберігаються архівно-кримінальні справи (АКС). Водночас на групу послів такі справи відсутні, хоча достеменно відомо, що вони були арештовані органами НКВС, позаяк у АКС інших фігурантів можна зустріти протоколи їхніх допитів. З'ясувати цю ситуацію вдалося у результаті аналізу справ «Переписка по оперативній роботі Обліково архівного відділу КДБ при РМ УРСР по матеріалах за 1939–1940 рр. Західна Україна»³⁸⁴ та «Список особових справ арештованих, направлених в НКВС СРСР»³⁸⁵. У цьому списку зазначені прізвища 3 435 людей, арештованих у Західній Україні і Західній Білорусії, справи на яких підлягали знищенню. Усі вони у 1940 р. під час проведення операції по «вилученню антирадянського елементу», були арештовані і разом

³⁸¹ ДАРО. Ф. Р–2771. Оп. 2. Спр. 960. Арк. 42–44; Реабілітовані історією. Рівненська область / кер. кол. упоряд. А. А. Жив'юк та ін. Рівне : Дятлик М., 2018. Кн. 8. С. 284.

³⁸² Давидюк Р. П. Лаврентій Серветник. С. 118–119.

³⁸³ ДАРО. Ф. Р–2771. Оп. 2. Спр. 5716; Реабілітовані історією. Рівненська область / кер. кол. упоряд. А. А. Жив'юк та ін. Рівне : Дятлик М., 2017. Кн. 7. С. 311.

³⁸⁴ ГДА СБУ, м. Київ. Ф. 5. Спр. 897. 275 арк.

³⁸⁵ Там само. Спр. 926. 121 арк.

зі слідчими справами направлені в НКВС СРСР, де «засуджені в особливому порядку»³⁸⁶. У 1994 р. згаданий список представники СБУ, на прохання польської сторони, передали її офіційним представникам. Згодом документ був перекладений польською мовою, опублікований і відомий під назвою «український катинський список»³⁸⁷. Для поляків «Катинь» займає особливе місце у політиці національної пам'яті, а 13 квітня у країні вшановують жертв Катинської трагедії.

Серед фігурантів згаданого списку нами віднайдено групу українських послів польського сейму від Волині. Мова йде про сенаторку Олену Левчанівську, сенатора Миколу Маслоу, послів Інокентія Гловацького, Михайла Тележинського, Василя Мохнюка. Всі вони були страчені без суду, згідно з секретною постановою політбюро ВКП(б) від 5 березня 1940 р. Йшлося про розстріл 14 700 польських офіцерів і цивільних осіб, які перебували у радянських таборах для військовополонених та більше 11 000 арештованих, що утримувалися у тюрмах західних областей України і Білорусі. Розстріли були проведені таємно, без будь яких судових формальностей, навіть без висунення звинувачення. Сьогодні вже відомо, що підставою цієї секретної постанови була записка наркома внутрішніх справ Л. Берії до секретаря ЦК ВКП(б) Й. Сталіна, де всіх заарештованих людей називали «невиправними ворогами радянської влади»³⁸⁸. Зауважимо, що фігурант цього списку посол Василь Мохнюк у міжвоєнний час був прихильником радянофільських поглядів, за що затримувався польською владою. У вересні 1939 р. він як член тимчасового комітету м. Любомль вітав прихід ЧА, а 24 грудня того ж року був арештований. Його прізвище значиться у згаданому списку під номером 1897³⁸⁹.

Перша жінка-сенаторка від Волині Олена Левчанівська (1922–1927), яка заснувала школу для дітей у рідному селі, знала кілька

---

³⁸⁶ ГДА СБУ, м. Київ. Ф. 5. Спр. 897. Арк. 4.

³⁸⁷ Listy kатыńskieј ciąg dalszy: straceni na Ukrainie: lista obywateli polskich zamordowanych na Ukrainie na podstawie decyzji Biura Politycznego WKP(b) i naczelnych władz państwowych ZSRR z 5 marca 1940 roku / pod red. M. Tarczyńskiego. Warszawa, 1994. 114 s. («Zeszyty Kатыńskie», nr. 4.).

³⁸⁸ Правда о Катыни. Независимое расследование. URL: <https://katyn.ru/index.php?go=Pages&in=view&id=26> (дата звернення: 19.02.2021).

³⁸⁹ ГДА СБУ, м. Київ. Ф. 5. Спр. 926. Арк. 68.

іноземних мов і актуалізувала «українське питання» на міжнародних конгресах у Парижі, Празі, Женеві, після арешту 24 грудня 1939 р., утримувалась у Горохівській, згодом Луцькій в'язниці. У списку значилась під номером 1672³⁹⁰.

Композитор, публіцист, священник, посол III каденції Михайло Тележинський був членом УЦР, диригентом першого Українського національного хору, автором музичних збірок, розробником «Статуту українських Народних хорів і оркестрів». У 1936 р. прийняв духовний сан, зробив багато для збереження Василівської церкви у м. Володимир. У списку його прізвище знаходимо під номером 2909³⁹¹.

У списку розстріляних натрапляємо прізвища двох сенаторів, членів ВУО: вчителя, кооператора у м. Острог Інокентія Гловацького (III каденція) (номер 687)³⁹² та правника, управителя маєтку Луцького Чеснохресного братства Миколу Маслова (III і IV каденції) (номер 1877)³⁹³.

Таким чином, п'ятеро волинських парламентарів були розстріляні, а їхні АКС знищені, тому їх сьогодні немає в українських архівах. Залишається нез'ясованим, де саме були проведені розстріли. Вважаємо вірогідним, що волинські послі могли бути розстріляні у в'язницях Західної України, де вони утримувались, окремі могли бути етаповані до Києва, Харкова. Можемо зробити припущення, що відсутність АКС в українських архівах або ж наявність в окремих випадках лише контрольної-наглядової справи (КНС) є певним підтвердженням трагічної долі арештованої людини.

Після Другої світової війни репресивна машина тоталітарного режиму знову торкнулася волинських послів, що жили в Україні. Крім вже згаданих вище, Євгена Богуславського і Нестора Хом'юка, були ув'язнені Борис Козубський, Самійло Підгірський і Сергій Назарук, троє послів першої каденції. У період першої «радянзації» їм вдалося уникнути переслідувань, але у повоєнний період вони були затримані органами НКВС. С. Назарука, одного із засновників партії «Сельсоюз», арештували у 1946 р. і засудили на

---

³⁹⁰ ГДА СБУ, м. Київ. Ф. 5. Спр. 926. Арк. 60.

³⁹¹ Там само. Арк. 102.

³⁹² Там само. Арк. 26.

³⁹³ Там само. Арк. 67.

7 років таборів, він помер у таборі на території Кемеровської області³⁹⁴. Очільника Української парламентарної репрезентації (1923–1924) Самійла Підгірського заарештували у 1944 р., він помер 5 серпня 1944 р. у Київській в'язниці і похований на її території³⁹⁵. Правника Б. Козубського арештували 13 серпня 1948 р. у м. Львові, а 28 жовтня 1948 р. ВТ військ МВС у Тернопільській області засудив його на 25 років таборів, 5 років втрати громадянських прав з конфіскацією майна. Загинув Б. Козубський 17 лютого 1953 р. у таборі Мордовської АРСР³⁹⁶.

Таким чином, можемо стверджувати, що тридцять відсотків українських послів і сенаторів від Волині парламенту Другої Речі Посполитої були репресовані органами НКВС. Їхні імена у радянський час намагалися вилучити з історичного дискурсу і політичної мапи. До сьогодні ми не знаємо місць поховання багатьох волинських парламентарів.

Однак історична пам'ять поступово повертається. Надзвичайно велике значення для її вороття має державний проєкт «Реабілітовані історією». На сторінках багатотомних видань цієї серії у Рівненській, Волинській, Тернопільській, а також Харківській областях вміщені довідки про загиблих українських представників польського парламенту.

Зауважимо, що пам'ять сенаторів Другої Речі Посполитої бережуть у сучасній Польщі. У 1999 р. під час святкування 10-ї річниці відродження Сенату на його будівлі відкрито меморіальну дошку. У 2009 р. створено віртуальну таблицю пам'яті, у якій відображені імена сенаторів, що загинули у роки Другої світової війни і повоєнний період внаслідок репресій³⁹⁷. Серед них є частина українських сенаторів з Волині³⁹⁸.

У діапазоні національної пам'яті сучасної Української держави важливим залишається збереження україноцентризму, адже пам'ять

---

³⁹⁴ Власюк О. В. Представники Волині у польському парламенті... С. 20–25.

³⁹⁵ Кучерепа М. Посол українського народу... С. 619.

³⁹⁶ Реабілітовані історією. Тернопільська область / упоряд. О. Г. Бажан, П. З. Гуцал, Л. М. Кіт. Тернопіль : ТзОВ «Терно-граф», 2013. Кн. 3. С. 226.

³⁹⁷ Tablica Pamięci. URL: <https://senat.edu.pl/historia/senat-rp-w-latach-1922-1939/tablica-pamieci/> (дата звернення: 25.02.2021).

³⁹⁸ Senatorowie II RP. URL: <https://senat.edu.pl/historia/senat-rp-w-latach-1922-1939/senatorowie-ii-rp/> (дата звернення: 25.02.2021).

є складником самобутності кожної нації. До того ж в умовах глобалізації світу особливе значення має збереження локальної, регіональної, особистісної пам'яті.

Родинну, особистісну пам'ять про послів берегли їхні діти, які також страждали від репресивної системи. Дружина і донька Василя Мохнюка, переживши заслання, намагалися дізнатися про його долю. Їхні заяви змусили КДБ відновити кримінальну справу, а прокуратура реабілітувала посла, але рідні так і не довідалися про обставини його загибелі. Згодом вони встановили на його пам'ять символічну могилу на цвинтарі у Львові³⁹⁹.

Про життя свого батька та багатостраждальної родини Козубських написав спогади молодший син посла Олег Борисович, який також пережив спецпоселення⁴⁰⁰. Донька сенаторки Олени Левчанівської Ірина Олександрівна підготувала фільм «Мама», видала низку спогадів про свою матір⁴⁰¹. З 2017 р., у день народження першої волинської сенаторки, у м. Луцьк небайдужі організують мітинг, вшановуючи відому землячку⁴⁰². У Волинському обласному краєзнавчому музеї та Державному архіві Волинської області на її честь організують виставки, зберігають фотографії і особисті документи. У рідному селі Линів відкрито музей Олени Левчанівської, її ім'я присвоєно місцевій школі⁴⁰³.

На фасаді родинного будинку Бориса Козубського у Кременці 1995 р. відкрито меморіальну дошку, у місцевому краєзнавчому музеї зберігається багато фотографій, наданих дітьми посла⁴⁰⁴. У Житомирі, Тернополі, Кременці, Вишнівці, Збаражі є вулиці Бо-

---

³⁹⁹ Страчене посольство. URL: https://www.youtube.com/watch?v=VpGNl0bvoro&ab_channel=Espresso.TV (дата звернення: 25.02.2021).

⁴⁰⁰ Козубський О. Від Львова до тайги: про рід Козубських. Снятин: Прут Принт, 2007. 288 с.

⁴⁰¹ Левчанівська І. Сенаторка (мемуари). Львів; Дубно; Луцьк: «Надстир'я», 2004. 258 с.; Її ж. «Ще не забулося...» (спогади). Луцьк: Видавництво обласної друкарні, 2006. 124 с.

⁴⁰² У Луцьку буде пам'ятник сенаторці. URL: <https://hromadske.volyn.ua/u-lutsku-bude-pam-yatnyk-senatortsi/> (дата звернення: 27.02.2021).

⁴⁰³ Нагачевська З. Педагогічна думка і просвітництво в жіночому русі Західної України (друга половина XIX ст. – 1939 р.). Івано-Франківськ: Видавець Третяк І. Я., 2007. С. 292.

⁴⁰⁴ Кременецька централізована бібліотечна система. URL: http://bibliokrem1.blogspot.com/p/blog-page_17.html (дата звернення: 3.03.2021).

риса Козубського, у Луцьку та Житомирі – вулиці Олени Левчанівської, у Ковелі – вулиця Самійла Підгірського.

У 2018 р. на честь 130-річчя з дня народження Самійла Підгірського зусиллями краєзнавця Генадія Сарапіна відкрито приватний музей⁴⁰⁵. Стараннями Любомльського краєзнавчого музею, краєзнавця Миколи Дзея повертається до нас ім'я посла Василя Мохнюка⁴⁰⁶. Важливою сторінкою у поверненні історичної пам'яті про репресованих українських послів польського сейму є фільм Віталія Загоруйка «Страчене посольство» (2014)⁴⁰⁷. У 2017 р. знято фільм «Видатні волиняни: Олена Левчанівська»⁴⁰⁸.

Однак це лише початок складної дороги повернення історичної пам'яті в Україну. Зачистка в період тоталітарної доби всього національного дається взнаки. Про багатьох волинських послів згадується лише в поодиноких працях науковців, у публічному просторі незалежної України їх поки що чути мало.

Таким чином, більшовицька каральна система арештовувала, ув'язнювала, страчувала волинських послів і сенаторів міжвоєнної Польщі у кілька етапів. Першими під арешт потрапили послы, які, поділяючи комуністичну ідеологію, виїхали до УСРР у кінці 20-х рр. Їх розстріляли у період Великого терору. Їхні могили – на Соловках, у Биківні.

Початок Другої світової війни, події 17 вересня 1939 р. захопили зненацька діячів українського «легального сектора», за короткий період цей важливий спектр політичного життя міжвоєнної Польщі припинив існування. Послы і сенатори, які не виїхали на піднімецьку територію, були арештовані і засуджені. Одні отримали роки таборів, інші були розстріляні на початку війни, частина

---

⁴⁰⁵ На Волині відкрили музей депутату польського сейму. URL: <https://pershyj.com/p-na-volini-vidkrili-muzei-deputatu-polskogo-seimu-foto-27888> (дата звернення: 3.03.2021).

⁴⁰⁶ У місті на Волині відбулася лекція-презентація про репресовану інтелігенцію. URL: <https://www.volyn24.com/news/141816-u-misti-na-volyni-vidbula-sia-lekciia-prezentaciia-pro-represovanu-inteligenciyu-foto> (дата звернення: 3.03.2021).

⁴⁰⁷ Страчене посольство. URL: https://www.youtube.com/watch?v=VpGNl0bvo-ro&ab_channel=Espresso.TV (дата звернення: 3.03.2021).

⁴⁰⁸ Видатні волиняни: Олена Левчанівська. URL: https://www.youtube.com/watch?v=FORQg5fBj5w&ab_channel=Espresso.TV (дата звернення: 3.03.2021).

були страчені згідно із секретною постановою політбюро ВКП(б) від 5 березня 1940 р., потрапивши у так званий «український катинський список». Місце поховання розстріляних невідоме. Втретє сталінський режим репресував волинських послів уже в повоєнний період, їхні могили залишаються також незнаними.

Українські вчені вивчають життя і діяльність волинських послів і сенаторів міжвоєнної Польщі, своїми дослідженнями, публікаціями документів, оприлюдненням архівно-кримінальних справ вони спричинились до їхньої історичної реабілітації. У суспільний дискурс репресовані сталінським режимом волинські парламентарі також повертаються, але значно повільніше. Безсумнівно, це великою мірою залежить від місцевих подвижників, краєзнавців, небайдужих до власної історії, а також ставлення місцевої влади. В умовах гібридної війни з РФ, влада якої намагається запустити процес перекодування пам'яті, коли через роки кати можуть стати героями⁴⁰⁹, процес повернення і збереження власної національної історії і пам'яті є особливо важливим.

Руслана Давидюк

---

⁴⁰⁹ «Палачи должны быть названы палачами». Как чекисты становятся героями. URL: <https://www.severreal.org/a/31172785.html?fbclid=IwAR0sKQWkf1Rtwh6b9c6WOrv03XqW6hS9spZiWc4CKTNMUm0ev1VOGva7RDA> (дата звернення: 01.04.2021 р.).

Наукове видання

**Політика пам'яті в Україні
щодо радянських репресій
у західних областях
(1939–1953)**

Літературний редактор – Г. Шестакова

Технічний редактор – Т. Шутова

Макетування та верстка – Н. Ковальчук

Дизайн обкладинки – А. Юдашкіна

Редагування англomовних текстів – Т. Лазуткіна

Видавництво «Ліга-Прес»

Вул. Кастелівка, 9, Львів, 79012, Україна

Вул. Любіцька, 44, Торунь, 87-100, Польща

Надруковано у видавництві «Ліга-Прес»

Здано до друку: 26 травня 2021 року.

Наклад 150 примірників

Scientific publication

**Memory Policy in Ukraine
on Soviet Repressions
in the Western Regions
(1939–1953)**

Literary editor – G. Shestakova

Technical editor – T. Shutova

Layout – N. Kovalchuk

Cover design – A. Yudashkina

Editing English texts – T. Lazutkina

Publishing house "Liha-Pres"
9 Kastelivka str., Lviv, 79012, Ukraine
44 Lubicka str., Toruń, 87-100, Poland

Printed by the publishing house "Liha-Pres"
Passed for printing: May 26, 2021.
A run of 150 copies.